

Lapmežciems un apkārtnē senos dokumentos

Rīgas jūras līča dienvidu piekrastei ir sena un arī raiba vēsture. Viduslaikos Lapmežciems un apkāmes zemes nonāca Vācu ordeņa Livonijas atzara valdījumā, bet kopš 16. gadsimta otrās puses – Kurzemes hercogu īpašumā. **Lapmežciems, Ragaciems un Kauguri** līdz 17. gadsimta 80. gadiem bija piederīgi hercoga Tukuma muižai, bet tad tika pakļauti hercoga **Ozolmuižai** (*Eckendorf*; tag. Ozolpils). Ozolmuiža kā saimnieciska vienība aizņēma milzīgas platības, ieskaitot Tukuma un Slokas miestus, taču nebija viengabalaina – to caurvija dažādu citu hercoga un privāto muižu zemes.

Ozolmuižas inventārsarakstos varam iegūt informāciju par dažiem interesantiem objektiem, kas hercogu laikos atradušies novadā. Tā netālu no Valguma ezera Lustūžkalnā 17. gadsimta otrajā pusē bija no koka uzcelta hercogu medību pils jeb **lustūzis** (*Lusthaus*), kam bija astoņstūra forma un kas slējās trīs stāvu augstumā. Iekštelpas bija rotātas ar Kurzemes pilsētu, piļu un dabas ainavu gleznām, bet trešajā stāvā uz ovāla postamenta atradās liels globuss. Diemžēl Lielais Ziemeļu karš (1700-1721) šai, tāpat kā daudzām citām ēkām, bija liktenīgs. Sākotnēji to pamazām bojāja lietus, bet 1737. gadā punktu medību pils eksistencei pielika ugunsgrēks, kas izcēlās pēc zibens spēriena. Blakus pilij atradās mežsarga māja, kā arī plašs **brīežu dārzs** (*Thiergarten*), kurā vēl 1722. gadā redzēti 5 brīeži. Mežniecība gan turpināja pastāvēt vēl ilgi pēc tam, kad bija izmucis pēdējais brīdis. Pie Valguma ezera uz Slocenes upes jau 1662. gadā minēta vara kalve jeb **kaparāmurs**, kas dokumentos saukts arī par Tukuma jeb Ozolmuižas kaparāmuru un dažbrīd pat par Smārdes vara kalvi. Tas pārtrauca savu darbību 18. gadsimta 40. gados, un 1774. gada Ozolmuižas inventārā lasām, ka bijušajā vara kalvē dzīvo kāds saimnieks Jēkabs ar sievu un kalpiem.

Kā zināms Kurzemes hercogi nereti izmantoja Engures un Kauguru piekrasti kuģu lādēšanai – pārsvarā šeit iekrāva ozola plankas, darvu un citus meža materiālus, bet pēc dzelzsmānufaktūras ierīkošanas Engurē 1680. gadā – arī tās ražojumus, kas bija nepieciešami galvenokārt Ventpils kuģubūvētavai. Hercogs Ferdinands (tronī 1698-1737) labākai piekrastes pārvaldei 1698. gadā lika izveidot Kauguros **krasta fogtiju** (*Kaugursche Strandverwalterey*) – līdzīgi kā Ventpilī, Liepājā un Sventājā. Bez Engurē jau esošās noliktavas Kauguros uzbūvēja vēl vienu, bet netālaļā zemnieka Zvirgzdiņa sētā ierīkoja krasta fogtiju jeb pārvaldi. Krasta fogta Ferdinanda Pfesta

valdījumā nodeva tos piekrastes zemniekus, kas līdz tam bija pakļauti Ozolmuižai. Taču kara un juku dēļ krasta fogtija finansiāli neatmaksājās, un to likvidēja 1708. gada beigās. Ragaciema, Lapmežciema un Kauguru zemniekus atkal nodeva Ozolmuižai.

Ienesīgāka bija **Lapmežciema muiža**, kas avotos minēta jau 1655. gadā. Muitas punkts bija ierīkots Lapmežciema krogā, un tirgotājiem ar savu preci bija jāpiesakās tajā pie muitas pārvaldnieka. Taču nereti tirgotāji un zemnieki, kas ar precēm devās uz Rīgu un atpakaļ, centās izvairīties no muitas, dodoties pa dažādiem blakus ceļiem. Posteņu izlikšana līdzēja maz, tāpat muitniekiem bieži izcēlās konflikti ar vietējiem zemniekiem, kas ne vien tirgojās ar pašu ķertām zivīm, bet arī uzpirka tās no citiem zvejniekiem. Par to saglabājies salīdzinoši daudz dokumentu, sevišķi no 18. gadsimta vidus.

Lielas pārmaiņas notika 1783. gadā, kad Krievija uzspieda Kurzemes hercogistei jaunu robežlīgumu, saskaņā ar kuru Vidzemes guberņā izveidoja Slokas apgabalu jeb draudzi. Ragaciems, Lapmežciems un Kauguri nonāca Krievijas impērijas sastāvā. Neilgi pēc tam izveidoja arī Lapmežciema muižu. Savukārt **Ķemeri** tika sadalīti divās daļās, atstājot vērtīgos sēravotus Vidzemes pusē. 19. gadsimta pirmajos gadu desmitos aizsākās to zinātniskā izpēte un intensīvāka izmantošana ārstnieciskām vajadzībām. 1822. gada jūlijā Ķemeru sērūdēns vannas baudīja kartogrāfs un Bīriņu īpašnieks grāfs Ludvigs Augusts Mellīns (*Mellin*), savukārt 19. gadsimta otrajā pusē Ķemeros vairākkārt atpūtās un apceļoja apkaimi Jelgavas mākslinieks un Kurzemes provinces muzeja bibliotekārs Jūliuss Dēriņš (*Döring*).

Ne mazāk interesanta ir arī pārējā Engures novada daļa. 19. gadsimta sākumā, nākot modē jūras peldēm, populāra kļuva **Pļieņciema** piekraste. Pretēji nostāstiem ķeizariene Katrīna II gan nekad nav ballējusies Lustūžkalnā un nav sēdējusi uz akmens Pļieņciema jūrmalā, taču dižciltīgu personu te nav trūcis. Hercogu laikos Pļieņciems bija pakļauts Engures muižai, un pēc hercogistes likvidācijas 1795. gadā kļuva par Krievijas kroņa īpašumu, kamēr Pļieņu muiža vienmēr bijusi privātās rokās. Kad 1810. gadā Krievijas ķeizariene Elizabete Aļeksejevna ieradās baudīt jūru, viņa dzīvoja Pļieņu muižā. Savukārt Kurzemes muižnieki būvēja savas villas Pļieņciemā, kas izvērtās par vienu no iemīļotākajām apkaimes aristokrātijas kūrvietām un saglabāja savu pievilcību arī pēc tam, kad 19. gadsimta vidū arvien populārāki kļuva Dubulti.

Izstādē izmantoti materiāli no sekojošiem Latvijas Valsts vēstures arhīva (LVVA) fondiem: Kurzemes hercogu arhīvs (554. fonds), Kurzemes muižu dokumentu kolekcija (6999. f.), Kurzemes Literatūras un mākslas biedrības kolekcija – mākslinieka Jūliusa Dēringa dienasgrāmatas (5759. f.), Rīgas ārsta Oto Hūna kolekcija (6810. f.), Karšu un plānu kolekcija (6828. f.).

Ekspozīciju sagatavoja Dr.hist. Mārīte Jakovļeva, LU Latvijas vēstures institūta vadošā pētniece, LNA LVVA galvenā arhīviste.